

КВАДРАНТИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Коваленко Н. В.,

*к. держ. упр., доцент кафедри економічної теорії та фінансів,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

У статті аналізуються питання, що стосуються сучасного стану української трансформаційної економіки та ролі держави як активного економічного суб'єкта змішаної економіки. Пропонуються для подальших наукових розробок квадранти ефективного розвитку національної економіки, які дозволяють враховувати послідовність змін, активи (кошти) і час.

Ключові слова: приватизація, структура державної власності, внутрішній ринок, квадрант ефективного розвитку економіки, інноваційна політика держави.

Kovalenko N. V.,

*Candidate of Sciences in Public Administration (PhD),
Associate Professor of Economic Theory and Finance Department, KRI NAPA, Kharkiv*

QUADRANTS OF EFFECTIVE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

This article analyzes the issues relating to the current state of the Ukrainian economy and the transformational role of the state as an active economic entity a mixed economy. The quadrants of an effective development of the national economy are proposed for further scientific research, which allows taking into account the sequence of changes, assets (funds), and time.

Key words: privatization, state property structure, internal market, quadrant of effective economic development, innovation policy of state.

Постановка проблеми. Українська економіка потребує впровадження сучасних механізмів щодо її динамічної інституціоналізації й розбудови ринкової інфраструктури. У зв'язку з цим актуалізується проблема наукового осмислення інноваційних технологій та адекватних дій державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження українськими фахівцями питань державного управління економічним розвитком мають певну історію й значні здобутки. Йдеться про наукові праці О. Амосова, В. Бабаєва, В. Геєця, А. Гриценка, М. Долішнього, М. Латиніна, Е. Лібанової, Т. Лозинської, А. Мерзляк, І. Михасюка, Н. Олійник, В. Соболева та багатьох ін. Це дозволяє ефективно використовувати слушні концептуальні положення й конкретні рекомендації українських науковців для опрацювання квадрантів¹ ефективного розвитку національної економіки.

Метою статті є аналіз розвитку сучасної української економіки з пропозицією інноваційних заходів стосовно його динамізації.

Виклад основного матеріалу. В усіх розвинених економічних системах держава є активним суб'єктом економічних процесів. Державне регулювання економіки в ринкових умовах включає систему заходів нормативно-правового, адміністративно-організаційного та фінансово-економічного характеру (механізми державного управління), які здійснюються державними установами з метою стабілізації і пристосування соціально-економічної системи до умов, що змінюються під впливом науково-технічного прогресу та глобалізації.

¹ Термін «квадрант» від лат. quadrans (quadrantis) – чверть, четверта частина; будь-яка з чотирьох частин площини, на які її ділять дві взаємно перпендикулярні прями (осі координат).

Головною метою державного регулювання економіки в сучасному суспільстві стає забезпечення економічної і соціальної стабільності (стійкого розвитку національної економіки та соціальної сфери); зміцнення соціально-політичної та економічної безпеки; застосування механізмів раціонального використання ресурсів; досягнення сучасного рівня конкурентоздатності й ефективності суспільного виробництва; створення дієвої фінансово-банківської та кредитно-грошової систем, спроможних гарантувати функціонування й розвиток внутрішнього ринку держави; модернізація судової гілки влади, здатної забезпечити політичні й економічні свободи, соціальне партнерство та демократію у формі правової держави; створення науково обґрунтованої стратегії сталого розвитку суспільства, підвищення якості життя громадян тощо.

Насамперед економіка країни, що модернізується, не може стати на шлях цивілізованих ринкових відносин без формування конкурентного середовища та інститутів ринкової інфраструктури, без появи ефективного власника й укріплення національної валюти. Зважаючи на це, не слід перебільшувати важливість приватизації, про що свідчить структура державної власності країн з розвинуеною економікою (таблиця).

Таблиця
Структура державної власності країн з розвинуеною економікою [3, с. 343]

Галузі	Державна власність, %			
	75 % – 100 %	50 % – 75 %	До 25 % включно	25 % – 50 %
Пошта	Австрія, Франція, Німеччина, Нідерланди, Італія, Іспанія, Швеція, Японія, США, Велика Британія	–	–	–
Телекомунікації	Австрія, Франція, Німеччина, Нідерланди, Італія, Швеція	Японія, Іспанія	Велика Британія, США	–
Електроенергія	Австрія, Франція, Німеччина, Італія, Велика Британія, Нідерланди	Швеція	Японія, Іспанія, США	–
Газ	Австрія, Франція, Нідерланди, Італія, Іспанія, Швеція	Німеччина	Японія, Велика Британія, США	–
Нафтопродукти	Австрія	–	США	Німеччина, Велика Британія
Вугілля	Австрія, Велика Британія, Франція	Німеччина, Іспанія, Велика Британія	Японія, США	–
Залізниці	Австрія, Франція, Німеччина, Нідерланди, Італія, Японія, Іспанія, Велика Британія, Швеція	–	–	США
Авіалінії	Австрія, Франція, Німеччина, Нідерланди, Італія, Іспанія, Велика Британія	Швеція	США	Японія
Автомобільна промисловість	Австрія	Франція, Нідерланди, Велика Британія	Японія, Іспанія, Швеція	Німеччина, Італія,
Сталь	Австрія, Франція, Швеція, Велика Британія	Іспанія	Німеччина, Японія, США	Нідерланди
Кораблебудування	Італія, Іспанія, Швеція, Велика Британія	–	Франція, Нідерланди, Японія, США	Німеччина

Виявляється, що різні країни мають значні відмінності в підходах до визначення пріоритетних для державного підприємництва галузей. Економічна діяльність державних підприємств, як суб'єктів ринку, планується виключно державою, яка спрямовує цю діяльність, виходячи з державних інтересів. Тобто держава є активним економічним суб'єктом змішаної економіки [5]. По-перше, вона безпосередньо пов'язана з економічною діяльністю державного сектора, що складається із сукупності підприємств державної форми власності, а також стратегічно важливих підприємств, в капіталі яких держава має свою частку. По-друге, важливою складовою діяльності держави як економічного суб'єкта в ринковій системі є спрямування (управління) та упорядкування (регулювання) господарської діяльності суб'єктів національної економіки з метою забезпечення їх пропорційного розвитку, економічної і соціальної стабільності, узгодження інтересів і дій для реалізації суспільно значущих цілей та підвищення якості життя населення.

Сучасну Україну не можна віднести навіть до країн з “повільною економікою” [2, с. 105], оскільки значні щорічні перепади в темпах приросту ВВП та значно переважаючий експорт сировини й напівфабрикатів [4, с. 5] є доказовими прикладами вкрай нестабільної економіки. Після здобуття незалежності й проведення своєрідної приватизації Україна перманентно перебуває на шляху формування виробничих та послугових комерційних структур, орієнтованих виключно на зовнішні ринки, пригнічуючи конкуренцію на внутрішньому ринку [2, с. 137] (водночас економіка, що здебільшого зорієнтована на експорт, є вразливою від зовнішніх шоків, зокрема тяжкої світової фінансової кризи). Окрім того, переважаюча доларизація економіки, що пов'язана зі стабільно низьким рівнем заробітної плати громадян, призводить до знецінення ролі національної валюти, не сприяє розвитку національного господарства, формуванню “середнього класу”. Загалом держава продовжує “розвиватись” у різних, несумісних інституціональних та інфраструктурних координатах: валютно-фінансова сфера, виробнича сфера, техніко-технологічна сфера, людський капітал тощо.

Отже, що стосується майбутнього в розвитку економіки, то, з одного боку, Україна вже не має часу для створення власної ринкової економіки на зразок класичної та постіндустріальної. Залишається лише один єдиний шлях – розбудова економіки нового (сучасного) типу, орієнтуючись на інноваційну та інформаційну модель з урахуванням реальних змін, які відбуваються у світі. Соціальні практики розвинених суспільств свідчать про те, що наука й інтелект, новітні технології сьогодні дозволяють країнам з обмеженими ресурсами робити стрибок, оминаючи цикли промислового розвитку. З іншого боку, “нові межі світу” (“верхній шлях” – “нижній шлях” [4]) не є один раз і назавжди фіксованими. Можна навести приклади, коли технологічно відсталі регіони досить швидко ставали технологічними послідовниками, а деякі з середньої групи (Індія, Китай), сьогодні справедливо вважаються провідними новаторами [2, с. 106, 115–116].

Виходячи із зазначеного, можна наважитись на пропозицію квадрантів ефективного розвитку національної економіки, що дозволяє враховувати послідовність змін, активи (кошти) і час (рисунок).

Немає потреби доводити, що економіка України сьогодні знаходиться у першому квадранті, не маючи ні коштів, ні часу на модернізацію. Її експортна орієнтація – це, перш за все, спроба “заробити” (наповнити бюджет) бодай які кошти. Насправді, така ситуація наповнення бюджету “законсервувалась” на тривалий час впереміш із більшим чи меншим (залежить від політичних еліт при владі) “пригніченням” внутрішнього ринку.

Рисунок 1. Квадранти ефективного розвитку економіки України

Другий квадрант стосується розвитку національної економіки на основі гармонізації орієнтацій “внутрішній ринок” – “зовнішній ринок”, а також створення реальних умов для залучення внутрішніх інвестицій і техніко-технологічної амністії коштів, що виведено до офшорних зон.

Лише досягнення третього квадранта дозволить економіці “робити”, а не “заробляти” кошти, мобілізуючи власний інноваційно-інформаційний простір і досягаючи сталого розвитку у конкурентному глобалізованому світі.

Запропоновані квадранти дають змогу чітко визначити поточні, середньо термінові та стратегічні цілі ефективного розвитку національної економіки за умови сприйнятливості державного управління до інновацій в технологіях впливу на економіку та інші сфери суспільного життя.

Цікавим прикладом дієвої інноваційної політики держави можна вважати США. Її специфічна особливість полягає в забезпеченні умов для орієнтації господарюючих суб’єктів на саморозвиток, тобто “самовиживання” в жорстких конкурентних змаганнях. Саме конкуренція вимагає оновлення виробничої та менеджерської діяльності, змушує звертатись до інновацій та вдосконалювати їх форми і методи. Практичну ж підтримку високого рівня конкуренції здійснюють Федеральна торговельна комісія та Антитрестівське управління Міністерства юстиції. Не менш важливим є й те, що науково-технологічний розвиток США, окрім військово-оборонної сфери, як правило, не отримує бюджетних коштів. Він здійснюється на основі приватних ініціатив та асигнувань (ТНК, крупні банки, фонди). Причому, це стосується як дослідних підрозділів транснаціональних корпорацій (ТНК), так і аналогічних утворень при вищих навчальних закладах, окремих дослідницьких лабораторій та центрів. Опрацьованою є й система страхування досить частих збитків від діяльності у ризиковій сфері високих технологій та інновацій.

Інше відношення держав до високотехнологічного розвитку можна спостерігати в Європі. Європейські країни, на відміну від США, не мають органів жорсткого контролю за відступом від конкурентних засад у національних економіках. Разом з тим, інноваційна модель “європейського” типу, окрім залучення приватного капіталу,

передбачає виділення значної частини асигнувань на підтримку інновацій та науково-технічної сфери (до 30,0–50,0 % для окремих дослідницьких робіт) [1, с. 68–69].

Значні відмінності має японська інноваційна модель, що початково ґрунтувалась на раціональному використанні імпортованих науково-технічних доробок й дозволила забезпечити не тільки суттєве зростання національного економічного потенціалу, а й вийти за окремими напрямками на якісно новий рівень держав-лідерів світу [Там само, с. 70].

Із зазначеного можна зробити висновок, що кожна модель інноваційного розвитку є своєрідною, але успішною. Вибір моделі значною мірою залежить від ефективності державного впливу на цей процес, інноватизації технологій та механізмів державного управління.

Отже, серед пріоритетних напрямків економічного розвитку України, її поступового руху до четвертого квадранта ефективного розвитку економіки, на нашу думку, можна запропонувати таке:

- розробка науково обґрунтованої стратегії розвитку внутрішнього ринку держави з домінуючою інноваційно-інформаційною економікою на основі внутрішніх інвестицій та із залученням відомих українських економістів, фахівців у галузі науки державного управління, hi-tech технологій, соціальної політики тощо;
- визначення базових галузей економіки України, розвиток яких має перспективи і потребує підтримки держави (наприклад, космічна галузь, hi-tech технології, сільськогосподарське машинобудування, кораблебудування, робототехніка та ін.);
- розробка дієвої стратегії сільськогосподарського виробництва, розвитку села з його сучасною інфраструктурою та соціально-побутовим комплексом тощо.

Виходячи із зазначеного, формування ринкових відносин можна вважати лише “проміжною” метою модернізації суспільства, як створення реальних механізмів для реалізації головної цілі економічних реформ – побудови соціальної держави. Основною парадигмою економічних реформ має бути загальноновизнана формула: До соціальної держави – через соціально орієнтовані ринкові перетворення та розвиток соціально відповідального бізнесу. Масштабний економічний модернізаційний проєкт – соціальна держава – повинен реалізовуватися комплексно. Для постсоціалістичних країн модернізаційний процес є обов’язковим як цілеспрямований, раціонально осмислений процес, що забезпечує “стрибок” із “відсталості” до “сучасних зразків”.

Суттєвим елементом у модернізації національної економіки в українському трансформаційному суспільстві може стати розвиток ринку нерухомості, зокрема, його подальша інституалізація. *По-перше*, цей ринок набуває вагомого значення як окремий сегмент внутрішнього ринку. Рівень його інституціоналізації та інфраструктурної забезпеченості свідчить про рівень розвиненості соціальних практик у сучасному суспільстві. *По-друге*, ринок нерухомості набуває особливої пріоритетності у зв’язку із стратегією розвитку внутрішнього ринку держави. *По-третє*, наявність цивілізованого ринку нерухомості свідчить про стан національної економіки в цілому, про її здатність вирішувати нагальні соціальні питання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Подальша конкретизація й змістовне наповнення квадрантів ефективного розвитку економіки України передбачає врахування нових процесів у світовій економіці, а саме: (1) тенденцію до зниження попиту на ринку сировинних ресурсів, оскільки спеціалізація і кооперація виробництва наукомісткої продукції, високих технологій, нових видів виробничих матеріалів дозволяє долати відносну обмеженість природних ресурсів; (2) інтенсивний розвиток міжнародного ринку науково-технічних знань та торгівлі фінансовими послугами.

Список використаних джерел

1. Будкін В. Інноваційна модель розвитку національних економік / В. Будкін // Економіка України. – 2010. – № 6. – С. 67–78.
2. Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.
3. Михасюк І. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога; за ред. д.е.н., проф. І. Р. Михасюка. – К. : “Атіка” ; “Ельга-Н”, 2002. – 592 с.
4. Попова В. Конкурентоспроможність економіки України: джерела формування та соціальні наслідки / В. Попова // Економіка України. – 2008. – № 8. – С. 4–13.
5. Stiglitz J. E. The post Washington consensus consensus / J. E. Stiglitz // The Initiative for Policy Dialogue [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://policydialogue.org/files/events/Stiglitz_Post_Washington_Consensus_Paper.pdf.

Надійшла до редколегії 25.11.2016 р.